

Милосав Вешовић, Зоран Ранковић (Београд)

Семантика лексеме *πίστις* у активној употреби у Новозаветној традицији

Кључне речи:
Новозаветни грчки језик, семантика, црквенословенски језик, πίστις, активно значење, вера у некога.

У раду се разматрају специфичности активног значења именице *πίστις* у Светоме писму Новог завета. Именица *πίστις* са активним значењем показује сасвим нов религиозни карактер, а за свој објекат има Бога, Христа.

Фреквентност именице *πίστις* у *Новом завешју* – јавља се 243 пута – (EWNT 1992 III, 217; BAUER 1988, 1332; 1336), као и њен изузетан религиозни карактер, јасно говоре да је она постала централни концепт који одређује нови однос између човека и Бога, као и суштину хришћанске религије уопште. Утврђено је у *Стијаром завешју* укупно 100 потврда, од чега на именицу *πίστις* у *Сейиуајинији* одлази 59 потврда (LEN 2003, 493), што у поређењу са 243 (BAUER 1988, 1336) потврде само за именицу *πίστις* у *Новом завешју* потврђује огроман пораст важности новозаветног појма вере у односу на старозаветни. Стога у новозаветној традицији треба најпре рачунати на даљи самостални развој именице *πίστις*, који су условили сами догађаји, тј. Христова мисија (о једном

специфичном значењу именице *πίστις* в. Вешовић, Ранковић 2011, 207–212).

Све ово напоменуто о важности и специфичности појаве именице *πίστις* у *Новом завешју* долази у потпуности до изражаја са њеним активним значењем „поверење, вера у некога, нешто“. У *Новом завешју*, а затим и у ранохришћанској књижевности, именица *πίστις* са тим активним значењем показује сасвим нов религиозни карактер, те тако за свој објекат има Бога, Христа, као и њихова откривења, учења, обећања, силу и спремност на помоћ. Покушаћемо да у овоме раду класификујемо и анализирамо потврде за активну примену проучаване именице, која је, треба то поново нагласити, у *Новом завешју* неупоредиво заступљенија од пасивне. Сви примери превода на српски

језик представљају наш превод. У велике заграде – [] – стављене су речи придодате ради јаснијег значења.

Вера у Бога у новозаветној традицији почиње да се исказује и одређује на више начина. Као први ћемо размотрити случај када се уз именицу *πίστις* у активу налази објектни генитив *Θεοῦ*. Потврда са изразом *πίστις Θεοῦ* „вера у Бога“ је из *Јеванђеља њо Марку*:

252

καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ· ῥάββι, ἴδε ἡ συκῆ ἦν κατηράσω ἐξήρανται. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς· ἔχετε *πίστιν Θεοῦ*. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὅς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ· ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῆ ἕν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀλλὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ λαλεῖ γίνεται, ἔσται αὐτῷ.

„И Петар се сети и рече: Рави (Учитељу), види, смоква коју си проклео осушила се. А Исус одговори речима: Имајте веру у Бога! Заиста, кажем вам, ако неко каже овоме дрду: дигни се и баци се у море, а не посумња у своме срцу, него верује да дива оно што говори, [онда] ће му се [тако] и догодити“ (х1 21–23).

Уз именицу *πίστις* када означава веру у Бога у *Новом завету* осим објектног генитива могу да стоје и одређене предлошке допуне. Тако, на једном једином месту у *Новом завету* уз именицу *πίστις* среће се предлошки израз *εἰς Θεόν*. Формула *πίστις εἰς Θεόν* „вера у Бога“ највероватније има свој узор у важној, карактеристично новозаветној конструкцији гла-

гола *πιστεύειν*: *πιστεύειν εἰς Θεόν* „веровати у Бога“. Стога је разумљива чињеница да за хапакс *πίστις εἰς Θεόν* „вера у Бога“ не постоји паралела у хеленској нити у хеленојудејској књижевности. Ево места из *Прве њосланице свејџој айосџола Пејџра* са изразом *πίστις εἰς Θεόν*:

...εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροпараδότου ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, προεγνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου φανερωθέντος δὲ ἐπ’ ἐσχάτου τῶν χρόνων δι’ ὑμᾶς τοὺς δι’ αὐτοῦ πιστοὺς εἰς Θεόν τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥστε *τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς Θεόν*.

„...ви знате да од свог ништавног начина живота, који сте наследили од својих праотаца, нисте искупљени пролазним стварима, сребром или златом, него драгоценом крвљу Христа као непорочног и неокаљаног јагњета. Он је већ пре постанка света био предодређен и вас ради се на крају временâ јавио. Кроз њега ви верујете у Бога који га је васкрсао из мртвих и дао му славу, тако да ваша вера и ваша нада буду у Бога“ (1 18–21).

Исто тако, ни за следећу допуну *ἐπὶ Θεόν* уз именицу *πίστις* не може се наћи паралела. Тај необични израз *πίστις ἐπὶ Θεόν* „вера у Бога“ такође је хапакс и јавља се у *Посланици Јеврејима*:¹

1) Међутим, претпостављамо да и израз *πίστις ἐπὶ Θεόν* највероватније има свој предлошак у конструкцији *πιστεύειν ἐπὶ τὸν Θεόν* „веровати у Бога“, в. *Ro. 1v 23–25*.

Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν, βαπτισμῶν διδαχῆς ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίου. καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἐάνπερ ἐπιτρέπῃ ὁ Θεός.

„Стога оставивши почетно учење о Христу, устремимо се на савршенство не постављајући опет темељ учењем о одвраћању од мртвих дела, о вери у Бога, о крштењима, о полагању руку, о васкрсењу мртвих и вечном суду. И то ћемо учинити ако Бог да“ (VI 1–3).

Уз именицу *πίστις* долази још и предлошка допуна *πρὸς τὸν Θεόν*. Цела та конструкција *ἢ πίστις ἢ πρὸς τὸν Θεόν* у устаљеном значењу „вера у Бога“ у *Новом завету* представља изоловану употребу:

ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ ἢ πίστις ὑμῶν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελέλυθεν, ὥστε μὴ χρεΐαν ἔχειν ἡμᾶς λαλεῖν τι.

„Од вас је реч Господња одјекнула не само у Македонији и Ахаји, него је ваша вера у Бога у сваком месту постала позната, тако да нема потребе да ми ишта говоримо“ (I Th. I 8).

Такође, реч *πίστις* може самим контекстом бити означена као вера у Бога, без додавања поседних речи. За такву употребу навешћемо као први пример место

из *Јеванђеља ἰο Ματθεју*, где је индикативно још и то да је реч *πίστις* у опреци са сложеницом од истог корена *ὀλιγοπιστία* „слаба, јадна вера“, која је хапакс у *Новоме завету*:

Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ κατ' ἰδίαν εἶπον· διὰ τί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μετάβα ἔνθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν.

„Тада приступише Исусу ученици насамо и рекоше: Због чега ми нисмо могли да га (демона) истерамо? А он им рече: Због ваше слабе вере; јер заиста вам кажем, ако имате веру [у Бога] као горушичино зрно, рећи ћете овом дрду: пређи одавде онамо, и пређи ће, и ништа вам неће бити немогуће“ (xvii 19–20).

Слично томе, и у следећој потврди таква вера у Бога, која је изражена само именицом *πίστις*, супротстављена је сумњи (*διακρίνεσθαι*):

Καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν λέγοντες· πῶς παραχρήμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ καὶ τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε· ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται· καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες λήμψεσθε.

„И ученици видевши зачудише се те рекоше: Како се дрво смокве одмах осушило? А Исус им одговори речима: Заиста вам кажем, ако имате веру [у Бога] и не посумњате, учинићете не само то што се догодило са смоквом, него ако кажете и овом дрву: дигни се и баци се у море, догодиће се; и све што затражите у молитви, примићете ако верујете [у Бога]“ (Mt. XXI 20–22).

Та употреба именице *πίστις* без објекта која подразумева активно значење „вера [у Бога]“ посебно се очитује у вези са старозаветним личностима. Тако апостол Павле у својој *Посланици Римаљанима* као образац вере у Бога наводи старозаветног Аврама, при чему два појма, *πίστις* и *δικαιοσύνη*, ставља на исту теолошку раван:

...καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει κατενόησεν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον, ἑκατονταετῆς που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ ἐπήγγελται δυνατὸς ἐστὶν καὶ ποιῆσαι. διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

„...дудући да је дио готово стогодишњак, [Аврам] је постао свестан да су његово тело и Сарина материца одумрли, али ипак није осладео у својој вери [у Бога]. У неверовању није посумњао у Божје обећање, него би ојачан у вери [у Бога], те даде славу Богу, потпуно уверен у

то да је Бог силан учинити оно што је обећао. Стога му [вера] би урачуната у праведност“ (1v 19–22).

Може се слободно рећи да је апостол Павле целу ту главу посветио разматрању Аврамове вере у Бога.

Тој старозаветној вери у Бога, исказаној само именицом *πίστις* без објекта, посвећен је и цео један одељак у *Посланици Јеврејима* (XI 4–39), који представља својеврстан каталог старозаветних сведока вере у Бога. Овом приликом издвојићемо из тог каталога неколицину старозаветних сведока:

Καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει με γὰρ διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών, Βαράκ, Σαμψών, Ἰεφθάε, Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρης, ἐδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων.

„И шта још да кажем? Јер, време би ми недостајало ако бих почео говорити о Гедеону, Вараку, Самсону, Јефтају, Давиду и Самуилу и пророцима, који вером [у Бога] победише царства, спроведоше правду, постигоше обећања, затворише чељусти лавовима, угасише силу пламена, избегоше оштрицу мача, од слабости дођоше до снаге, у рату посташе јаки, дојне редове туђина нагнаше у бег“ (XI 32–34).

Но, овде свакако треба указати и на то да се писац *Посланице Јеврејима* не задржава само на старозаветној вери у Бога, која се показала чврстом у разним искушењима те је као таква пожељна за хришћане, него је на особен начин и надограђује. Наиме, после каталога он повезује ту старозаветну веру са Исусом тако што објашњава да је Он за хришћане не само утемељитељ и усавршитељ вере у Бога, него, са друге стране, и предмет саме те вере; из тог тумачења издваја се главна мисао: све то заједно узев – нова вера – далеко превазилази старозаветну веру, јер досеже савршенство:

Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν.

Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα ἀφορώντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινεν σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν. ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς ἑαυτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι.

„И сви они, иако примише добро сведочанство за своју веру [у Бога]² ипак не добише одећање, јер је Бог за нас предвидео нешто превасходније, како они

(старозаветни сведоци вере) не би без нас достигли савршенство.

Стога и ми, пошто имамо око себе толики облак сведока, одбацимо свако дреме и грех који лако спутава и истрајно трчимо трку која нам предстоји, при том постојано гледајући на Исуса, утемељитеља и усавршитеља (довршитеља) вере, који је уместо радости која је била пред њим (тј. у његовој власти) поднео крст презревши срамоту, те сео с десне стране Божјег престола. Размислите, наиме, о њему, који је од грешника поднео такво непријатељство против себе, да не бисте клонули због своје малодушности“ (XI 39–XII 3).

Најзад, када је реч о вери у Бога у *Новом завету*, овде ваља још указати на јединствен случај када уз именицу πίστις стоји објектни генитив τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ; заправо, у питању је „вера у (дело-творну) силу Бога“:

Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισμῷ, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

„А у њему (Христу) бисте обрезани нерукотвореним обрезањем, заправо Христовим обрезањем, које се састоји у ослобођењу тела од грешне плоти. У крштењу са Христом бисте сахрањени, и у

2) Посреди је необична конструкција глагола μαρτυρεῖν у пасиву (Вауер 1988, 1000).

њему заједно с њим (Христом) бисте васкрснути вером у делотворну силу Бога³ који га васкрсе из мртвих“ (Col. II 11–12).

Надаље, именица *πίστις* са активним значењем „поверење, вера у некога“ као свој објекат у *Новом завету* има и Богочовека Исуса Христа, што је суштински нова и најважнија религијска употреба.

256

Најпре ћемо испитати оне примере у којима се именица *πίστις* такође јавља без објекта који се подразумева, али је за разлику од нетом разматраних случајева из контекста сасвим јасно да се ради о безрезервном поверењу, вери у Господњу помоћ у некој тешкој телесној или душевној немоћи. Таква употреба среће се само код синоптичара и несумњиво означава веру у Исуса Христа као Господа кроз кога се пројављује Божанска сила, која исцељује разне немоћи. Поред тога, важно је скренути пажњу на начин на који се људи који траже помоћ обраћају Христу: *ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὸς Δαβὶδ* (Mt. IX 27); *ἐλέησόν με, Κύριε υἱὸς Δαβὶδ* (Mt. xv 22); *ἢ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνει αὐτῷ λέγουσα· Κύριε, βοήθει μοι* (ibid. 25); *Ἰησοῦ ἐπιστάτα, ἐλέησον ἡμᾶς* (Lk. xv II 13); *Ἰησοῦ υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με* (Lk. xv III 38); наиме, ради се о исказима који сами довољно казују о вези између вере у Христа као Господа (или дар као у онога који једини може помоћи) и добијања исцељења. Ево два примера из *Маттејевој Јеванђеља*:

Καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ κράζοντες καὶ λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὸς Δαβὶδ. ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν

οἰκίαν προσήλθον αὐτῷ οἱ τυφλοὶ, καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· πιστεῦετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; λέγουσιν αὐτῷ· ναὶ Κύριε. τότε ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν λέγων· κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν. καὶ ἠνεώχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί. καὶ ἐνεβριμήθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων· ὁράτε μηδεὶς γινωσκέτω. οἱ δὲ ἐξεληθόντες διεφήμισαν αὐτὸν ἐν ὄλῃ τῇ γῆ ἐκεῖνη.

„И када је Исус одлазио оданде, пошоше за њим два слепца вичући и говорећи: Помилуј нас, сине Давидов! Након што уђе у кућу, пришоше му слепци, и рече им Исус: Верујете ли да могу то учинити? Рекоше му: Да, Господе. Тада дотаче њихове очи говорећи: Нека вам буде по вашој вери! И отворише се њихове очи. И Исус им запрети речима: Гледајте да нико не сазна! А они изашавши разгласише га по целој оној земљи“ (IX 27–31).

Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος. καὶ ἰδοὺ γυνὴ Χαναναία ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκείνων ἐξεληθοῦσα ἔκραζεν λέγουσα· ἐλέησόν με, Κύριε υἱὸς Δαβὶδ· ἢ θυγάτηρ μου κακῶς δαμονίζεται. ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠρώτουν αὐτὸν λέγοντες· ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὀπισθεν ἡμῶν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα

3) Уп. тумачења: „πίστις τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ d. Glaube an d. (wirkende) Kraft Gottes Kol 2, 12.“ (BAUER 534) „ἢ πίστις τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγειραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν faith in the working of God, who raised him from thr dead Col 2, 12.“ (B D A G 2000, 819)

τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνη αὐτῷ λέγουσα· Κύριε, βοήθει μοι. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· οὐκ ἔστιν καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. ἡ δὲ εἶπεν· ναὶ Κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. τότε ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ· ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις, καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

„И изашавши оданде Исус се удаљи у крајеве Тира и Сидона. И гле, жена Хананка изиђе из оног краја те стаде викати речима: Помилуј ме, Господе, сине Давидов, моју ћерку демон тешко мучи. А он јој не одговори ни речи. Тада приступише његови ученици и мољаху га речима: Отпусти је, јер виче за нама! Али он одговори и рече: Ја сам послан само изгудљеним овцама дома Израилјева. Она пак дође и поклони му се и рече: Господе, помози ми! А он одговори и рече: Није добро узети хлеб од деце и дацити га псима. Она рече: Да, Господе, али и пси једу од мрва што падају са трпезе њихових господара. Тада Исус одговори и рече јој: Жено, велика је твоја вера. Нека ти буде како желиш! И би излечена њена кћи од онога часа“ (Mt. xv 21–28).

Тим примерима код синоптичара који описују спрегу између вере у Христа и исцељења може се придодати јединствено

место из *Дела айосѿиолских* где именица *πίστις* означава директно веру у исцељење (+ одјектни генитив *τοῦ σωθῆναι*), а индиректно у Христа кога је апостол Павле објављивао у својој проповеди о Јеванђељу:

...συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαονίας Λύστραν καὶ Δέρβην καὶ τὴν περιχώρον, κακεῖ εὐαγγελιζόμενοι ἦσαν. Καί τις ἀνὴρ ἀδύνατος ἐν Λύστροις τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὃς οὐδέποτε περιεπάτησεν. οὗτος ἤκουσεν τοῦ Παύλου λαλοῦντος· ὃς ἀτενίσας αὐτῷ καὶ ἰδὼν ὅτι ἔχει πίστιν τοῦ σωθῆναι, εἶπεν μεγάλη φωνῇ· ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός. καὶ ἤλατο καὶ περιεπάτει. οἱ τε ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν Παῦλος ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν Λυκαονιστὶ λέγοντες· οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς...

„...када они (Павле и Варнава) то приметише, побегоше у ликаонске градове, Листру и Дерву и њихову околину, па онде проповедаху Јеванђеље. У Листри је седео неки човек немоћан у ногама, парализован од мајчине утробе, који никада није проходао. Он чу Павла како говори. А Павле га погледа право [у очи] и видевши да има веру у исцељење рече снажним гласом: Усправи се на своје ноге! И [узети] скочи те ходаше наоколо. Када пак мноштво народа виде шта учини Павле, подиже свој глас говорећи ликаонски: догови у људском обличју сиђоше к нама...“ (xiv 6–11).

Именица *πίστις*, надаље, одређеним допунама може бити експлицитно означена као вера у Христа; ради се, наиме, о употребама од прворазредног значаја за хришћанску традицију. Прво ћемо навести потврде за случај када уз именицу *πίστις* стоје објектни генитиви: *Ἰησοῦ Χριστοῦ, Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, Ἰησοῦ Ἄ.*

Та употреба најчешћа је код апостола Павла, и то на местима где он у склопу своје теологије излаже новозаветну прекретницу чија се суштина огледа у томе да се од тренутка успостављања *Новой завети* човек оправдава вером у Исуса Христа, а не делима закона, како се о томе говори у *Слџаром завету*. Ево једног таквог места из *Посланице Галаџима*:

ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ ἔθνῶν ἀμαρτωλοί· εἰδότες δὲ ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεῦσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, ὅτι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σάρξ.

ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστός δωρεὰν ἀπέθανεν.

„Ми смо по рођењу Јевреји, а не грешници из редова многобожаца. Будући да знамо да се човек не оправдава делима закона, неко [само] вером у Исуса Христа, и ми поверовасмо у Христа Исуса, да будемо оправдани вером у Христа

а не делима закона, јер делима закона нико неће бити оправдан.“

„Тако не живим више ја, него Христос живи у мени. А што сада живим у телу, живим у вери у Сина Божјег, који ме је заволео и себе предао за мене. Благодат Божју не одбацујем; јер ако праведност долази од закона, онда је Христос заиста узалуд умро“ (II 15–16; 20–21).

Слично томе, и у следећем примеру из *Посланице Римљанима* вера у Исуса Христа нераскидиво је везана за Божју праведност и налази се изнад старозаветног закона:

Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας.

...πρὸς τὴν ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ.

„А сада се независно од закона јавила Божја праведност за коју сведоче закон и пророци, наиме, Божја праведност посредством вере у Исуса Христа за све који верују (хришћане).“

„...он [Бог] доказује своју праведност у садашње време, како би се показао праведним и да оправдава онога ко има веру у Исуса“ (II 21–22; 26).

Осим у посланицама апостола Павла, вера у Исуса Христа, изражена објектним

генитивом уз именицу πίστις, да се нотира још у два новозаветна списа.

Тако је у *Јаковљевој њосланици*, где је већ познати објектни генитив Ἰησοῦ Χριστοῦ проширен додатком τοῦ Κυρίου ἡμῶν:

Ἀδελφοί μου, μὴ ἐν
προσωπολημψίαις ἔχετε τὴν πίστιν
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς
δόξης.

„Браћо моја, не показујући било какву пристрасност, имајте веру у нашег Господа славе Исуса Христа“ (II 1)!

Синтаγμα πίστις Ἰησοῦ „вера у Исуса“ јавља се још у Јовановом *Оἰκρονεῖ*у:

Ὅδε ἡ ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστίν, οἱ
τηροῦντες τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ
τὴν πίστιν Ἰησοῦ.

„У томе је истрајност оних светих који држе Божје заповести и веру у Исуса“ (xiv 12).

Важно је и интересантно још једно јединствено место у књизи *Оἰκρονεῖ*, где Христос обраћајући се цркви у Пергаму посебно наглашава веру у њега (у тексту τὴν πίστιν μου) као у Сина Божјег (ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ *ibid.* II 18):

οἶδα ποῦ κατοικεῖς, ὅπου ὁ θρόνος
τοῦ σατανᾶ, καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά
μου καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου

καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀντιπᾶς ὁ μάρτυς
μου ὁ πιστός μου, ὃς ἀλεκτάνθη παρ’
ὕμῖν, ὅπου ὁ σατανᾶς κατοικεῖ.

„Знам где боравиш. То је тамо где је престо сатанин. Али држиш се мога имена и ниси се одрекао вере у Мене ни у дане када је мој верни мученик Антипа убијен тамо код вас где сатана борави“ (II 13).

Тим стиховима и изразу τὴν πίστιν μου из *Оἰκρονεῖ*, које свети Јован у пророчком надахнућу чује од Христа, нашли смо потпуну контекстуалну паралелу у *Сειῦυαῖνῖи*, у књизи *Пророка Авакума*, кроз кога Бог саопштава следеће речи:

ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ
ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ· ὁ δὲ δίκαιος ἐκ
πίστεώς μου ζήσεται.

„Ако [човек] устукне, моја душа му није наклоњена; а праведник ће живети од вере у Мене“ (*Habacuc* II 4).⁴

Занимљиво је што се тај стих из *Пророка Авакума* цитира на неколико места у *Новом завету*. Прво, у *Посланици Јеврејима*, где је нешто измењен (облик μου као посесивни генитив везан је за именицу ὁ δίκαιος а не за именицу πίστις):

ὁ δὲ δίκαιός μου ἐκ πίστεως ζήσεται,
καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ
ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ.

4) Свој превод тог стиха поткрепљујемо најновијим немачким преводом: „Sollte einer sich zurückhalten, hat meine Seele keine Freude an ihm; der Gerechte aber wird aus dem Glauben an mich leben.“ (SEPTUAGINTA DEUTSCH 2009, ed. Wolfgang Kraus / Martin Karrer) Међутим, у науци постоји и супротно схватање израза τὴν πίστιν μου из тог стиха: „ἐκ πίστεώς μου *aufgrund meiner* [= Gottes] *Treue* Hab. 2, 4.“ (BAUER 1988, 1334; тако и ВДАG 2000, 819).

„А мој праведник живеће од вере,
а ако устукне, моја му душа није
наклоњена“ (x 38).

Затим, апостол Павле такође у два на-
врата наводи тај стих, али без генитива
μου:

ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

260

„А праведник ће живети од вере“
(Ro. I 17; Gal. III 11).

Такође су специфични и од изузетне
теолошке важности изрази којима се раз-
ним предлошким допунама прецизира и
наглашава новозаветно становиште да
је Христос објекат именице *πίστις*. Сви
ти изрази имају устаљено значење „вера
у Исуса Христа“ и навешћемо их редом.

***πίστις εἰς Χριστόν* „вера у Христа“:**

У *Делима айосіџолским* апостол Павле
у обраћању ефешким црквеним старе-
шинама употребљава теолошку формулу
πίστις εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν:

...ὡς οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν
συμφερόντων τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι
ὑμῖν καὶ διδάξει ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ
κατ’ οἴκου, διαμαρτυρόμενος
Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσιν τὴν εἰς
Θεὸν μετάνοιαν καὶ *πίστιν εἰς τὸν
Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν*.

„...како ништа корисно [за
спасење] нисам прећутао.
[Напротив], то сам вам у
проповеди рекао и томе вас
поучио јавно и по домовима,
сведочећи [на тај начин] Јудејима

и Грцима обраћање Богу и веру у
Господа нашег Исуса“ (x x 20–21).

Због своје јединствености посебно се
издваја још једно место из *Дела айосіџол-
ских*, на коме се можда најјасније читује
сва дубина и једноставност новозаветног
појма *πίστις* као последица непосредног
сусрета човека са Христом, што води ус-
постављању личног односа између Бога и
човека. Реч је, наиме, о месту где апостол
Павле описује краљу Агрипи тренутак
свог преобраћења у хришћанство из јуда-
изма, тј. знамениту епизоду када му се сам
Исус непосредно јавља усред бела дана на
путу у Дамаск и обраћа следећим речима:

ἐγὼ δὲ εἶπα· τίς εἶ, Κύριε; ὁ δὲ
Κύριος εἶπεν· ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ
διώκεις· ἀλλὰ ἀνάστηθι καὶ στήθι
ἐπὶ τοὺς πόδας σου· εἰς τοῦτο γὰρ
ᾤφθην σοι, προχειρίσασθαι σε
ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα ὧν τε εἶδές με
ὧν τε ὀφθήσομαι σοι, ἐξαιρούμενός
σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν
εἰς οὓς ἐγὼ ἀποστέλλω σε ἀνοιῆσαι
ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ἐπιστρέψαι
ἀπὸ σκότους εἰς φῶς καὶ τῆς
ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεόν,
τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν
καὶ κληρὸν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις
πίστει τῇ εἰς ἐμέ.

„А ја рекох: Ко си ти, Господе?
Господ пак рече: Ја сам Исус кога
ти гониш. Него устани и стани на
своје ноге, јер јавио сам ти се за
то да те одредим за служитеља и
сведока свих ових догађаја како си
ме видео и оних како ћу ти се још
јавити. Ја ћу те издвљати од твога
народа и од многодожаца, којима

те шаљем да им отвориш очи, да се обрете од таме ка светлости и од сатанске власти к Богу, да вером у Мене приме опроштај грехова и удео међу освећенима“ (xxvi 15–18).

πίστις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ „вера у Христа Исуса“:

Тај израз у *Новом завету* јавља се једино у посланицама апостола Павла:

Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

„Наиме, вером у Исуса Христа сви сте ви синови Божји; јер сви ви који у Христа бисте крштени, у Христа бисте одевени. Нема више ни Јеврејина ни Грка, нема ни роба ни слободног човека, нема више ни мушког ни женског; јер сви сте ви један [човек] у Христу Исусу“ (Gal. III 26–28).

Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἀκούσας τὴν καθ’ ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν μνεῖαν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου...

„Зато и ја, чувши за вашу веру у Господа Исуса и за вашу љубав према свима светима, непрестано благодарим за вас, спомињући

вас у својим молитвама...“ (Eph. I 15–16).

πίστις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν „вера у Господа Исуса“:

Свети Павле у уводу *Посланице Филимону* веру у Исуса Христа изражава и формулом *πίστις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν* „вера у Господа Исуса“, која је потпуно истозначна претходним, мада се више нигде не понавља:

Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε μνεῖαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους...

„Благодарим своме Богу увек спомињући те у својим молитвама, јер слушам за твоју љубав према свима светима и за веру коју имаш у Господа Исуса...“ (I 4–5).

πίστις διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ „религија коју је засновао Господ Исус“:

У *Делима айосџолским* (xx 20–21) цела формула *πίστις διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* задржава непромењено значење „вера у Господа нашег Исуса Христа“. За такву предлошку допуну уз именицу *πίστις* може се навести још једна потврда из *Дела айосџолских*. Реч је о месту где апостол Павле после исцељења одузетог говори запрепашћеном народу у Соломоновом трему:

ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐδόξασεν τὸν παῖδα αὐτοῦ

Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν· ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε καὶ ἠτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν. καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦτον ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε, ἐστερέωσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις ἢ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὀλοκληρίαν ταύτην ἀπέναντι πάντων ὑμῶν.

„Бог Аврамов и Бог Исаков и Бог Јаковљев, Бог отаца наших, прославио је свога Сина Исуса, кога сте ви предали и кога сте се ви одрекли пред Пилатом, иако је одлучио да га ослободи. Ви се одрекосте Свеца и Праведника, а затражисте да вам поклони једног убицу, па убисте Зачетника живота, кога Бог васкрсе из мртвих, чему смо ми сведоци. Због вере у име његово (Исусово), име његово учврсти овога кога гледате и знате; [заправо] вера коју нам је Он (Исус) усадио дала му је потпуно здравље пред свима вама“ (III 13–16).

Ваља скренути пажњу и на то да је у наведеној потврди именица *πίστις* ближе одређена и објектним генитивом ствари *τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ*; цела синтаγμα *πίστις τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ* у значењу „вера у његово име“ такође, како се види из контекста, индиректно означава веру у Христа. У *Новом завету* налазе се још два примера за употребу именица *πίστις* са објектним генитивом ствари, чиме се на посредан начин исказује вера у Исуса Христа.

Тако апостол Павле у *Посланици Филиπџанима* ствара синтагму *πίστις τοῦ εὐαγγελίου* „вера у Јеванђеље“, заправо у Христа који се проповеда у Јеванђељу:

Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθῶν καὶ ἰδῶν ὑμᾶς εἴτε ἀπὼν ἀκούω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου...

„Само живите достојно Христова Јеванђеља, да бих, било да дођем и видим вас или да сам одсутан, чуо за вас да чврсто стојите у једном духу, да се једнодушно заједно борите за веру у Јеванђеље...“ (I 27).

Поред израза *στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι*, у *Новом завету* је посведочен за нашу тему интересантан аналоган израз *στήκετε ἐν τῇ πίστει* „стојте чврсто у вери“ I Cor. xvi 13.

Изузетна је и синтаγμα „вера у Истину“ којом апостол Павле философско-теолошки појам истине поистовећује са Христом:

ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἡγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἶλατο ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἀπαρχὴν εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος καὶ πίστει ἀληθείας, εἰς ὃ καὶ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

„Ми смо дужни да свагда благодаримо Богу за вас, драћо од Господа љубљена, јер вас је Бог као прве [хришћанске]

плодове [у Солуну] изабрао за спасење у посвећењу Духом и вером у Истину. А на то вас је позвао нашим Јеванђељем ради прослављања Господа нашег Исуса Христа“ (II Th. II 13–14).

Светописамска традиција сматра веру извором и средиштем егзистенције у Цркви. Вера је дар Бога, Његовој промисли која се остварује у времену човек одговара вером. Црквенословенски преводни еквивалент – *věra* – даје могућности за више поимања: „вера, уверење, верност, вероисповедање, вероучење“ (Седакова 2005, 100–101), „истина, верност, милост“, „завет, свечано обећање“ (ЕСРЈ 2004 I, 292–293). Појам вере тако садржи два главна аспекта: *вера као начин живоџа*, која има сотириолошки карактер и *вера као начин сазнања*, са епистемолошким карактером (Брија 1999, 76–79). Старојеврејски корен новозаветне именице *πίστις* је *אמן* а он дочарава чврстину и сигурност (РБТ 1993, 1419).

Лексема *πίστις* у Новозаветном тексту има активно значење „поверење, вера у некога, нешто“, а са допунама – објектни генитив, предлошке допуне – конкретизацију те вере, где се као објекат јавља

Бог, односно, Богочовек Исус Христос, Син Божији, али и – једном случају – „делотворна сила Бога“. Синтагма коју чине именица *πίστις* и објектни генитив у значењу „вера у име Његово“ односно „вера у Јеванђеље“ индиректно означава *веру у Христџа*. Изузетна је и синтагма „вера у истину“ којом апостол Павле Новозаветни појам *истиине* поистовећује са Христом. Такође, именица *πίστις* може самим контекстом бити означена као *вера у Боја*, без додавања посебних речи. Употреба именице *πίστις* која подразумева активно значење „вера [у Бога]“ нарочито се очитује у вези са Старозаветним личностима, које су својим животом и делима исказивале веру у Бога. Ту веру Старосавезних сведока апостол Павле повезује са Господом Исусом Христом, Који је не само довршитељ вере у Бога, него и предмет саме те вере. Именица *πίστις* среће се и без објекта који се подразумева, а из контекста је јасно да се ради о *вери у Госјодњу јомоћ* у некој тешкој немоћи. Овде се кроз веру у исцељење индиректно исказује *вера у Христџа*. Црквенословенски преводни еквивалент – *věra* – даје могућности да се, донекле, испрати ширина значења именице *πίστις* у активној употреби.

summary

Σ [MILOSAV VESOVIC, ZORAN RANKOVIC]
The Semantics of the Lexeme *πίστις* in the Active Usage in the New Testament Tradition

In this paper the specific characteristics of the active meaning of the noun *πίστις* in the Holy Scripture of the New Testament are discussed. The lexeme *πίστις* in the New Testament text has an active meaning of “trust, faith in someone, something”, and with complements – object genitive, prepositional complement – it means the concrete faith, where God appears as the object i.e. Godman Jesus Christ, the Son of God.

Литература:

- BAUER 1988: **W. Bauer**, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, Berlin – New York 1988.
- BDAG 2000: **W. F. Arndt, F. W. Gingrich, F. W. Danker**, *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian Literature*, Chicago 2000.
- Брија 1999: **Ј. Брија**, *Речник православне теологије*, Београд 1999.
- Вешовић, Ранковић 2011: *О једном значењу лексеме ΠΙΣΤΙΣ код Светиої айосїола Павла*. – Стил, бр. 10, Београд 2011, стр. 207–212.
- ЕСРЈ 2004: **М. Фасмер**, *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения академика РАН О. Н. Трубачева, 4-е издание, стереотипное. В четырех томах, Москва 2004.
- EWNT 1992: **H. Balz, G. Schneider**, *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Stuttgart – Berlin – Köln 1992.
- ЛЕН 2003: **J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie**, *A Greek – English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart 2003.
- Novum Testamentum Graece*, NESTLE – ALAND: Textum Graecum post E. et E. Nestle communiter ediderunt B. et K. Aland / J. Karavidopoulos / C. M. Martini / B. M. Metzger, Stuttgart 1993.
- РБТ 1993: *Rječnik biblijske teologije*. Uredio X. Leon-Dufour, Zagreb – kršćanska sadašnjost 1993.
- Седакова 2005: **О. А. Седакова**, *Церковнославяно-русские йаронимы*, Москва 2005.

264